הרב יהודה זולדן, באר יהודה – סוכה, עמ' 115-124

שיעור ט

מה דירה – איש ואשתו, אף סוכה – איש ואשתו

(סוכה כח ע"א–ע"ב; ערכין ג ע"ב)

א. פטור אשה מסוכה – מצוות עשה שהזמן גרמא, הלכתא, ודרשות פסוקים
ב. במקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת

א. פטור אשה מסוכה – מצוות עשה שהזמן גרמא, הלכתא, ודרשות פסוקים

במשנה (כח ע"א) נאמר שנשים פטורות ממצוות סוכה. גם בתוספתא (א, א) נזכר בהקשר לסוכתה של הילני המלכה "אשה אין חייבת בסוכה", וכן בירושלמי (סוכה א, א): "ואין אשה מצוה על המצוות", ובגמרא (ב ע"ב): "אשה היתה ופטורה מן הסוכה". בתוספתא (קידושין א, י) נזכרת מצוות סוכה בין מצוות עשה שהזמן גרמן, ונשים פטורות ממצוות אלו.

הגמ' (סוכה כח ע"א; קידושין לד ע"א-ע"ב) ציינה מקור לדין זה: "כל **האזרח** בישראל ישבו בסוכות" (ויקרא כג, מב), "האזרח" – להוציא נשים. מהאות הא שבמילה "האזרח" שהיא הא הידיעה, למדו שנשים פטורות. הגמ' הקשתה מעינוי יום הכיפורים שם נאמר בפסוק: "תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו **האזרח** והגר" (ויקרא טז, כט), ושם המילה "האזרח" באה לרבות נשים! על כך השיב אביי שזו הלכה למשה מסיני שנשים פטורות מסוכה, והפסוק "האזרח בישראל ישבו בסוכות" אכן בא לרבות נשים. והסביר אביי שאף שסוכה היא ממצוות עשה שהזמן גרמא היינו יכולים לחשוב שנשים חייבות בה:

> סלקא דעתך אמינא "תשבו" (ויקרא כג, מב) כעין תדורו, מה דירה – איש ואשתו, אף סוכה – איש ואשתו? קמשמע לן.[1]

כדי שהבעל יוכל לקיים מצוות סוכה, שהרי גם בדירתו אדם גר עם אשתו, ועל כן לימדה אותנו הלכה למשה מסיני שהיא אינה צריכה.[2]

רבא נימק אחרת מדוע היה צריך ללמוד מהלכה למשה מסיני לפטור נשים מסוכה ואי אפשר להסתפק בנימוק שמצוות סוכה היא מצוות עשה שהזמן גרמא:

> רבא אמר: איצטריך, סלקא דעתך אמינא יליף חמישה עשר, חמשה עשר מחג המצות, מה להלן נשים חייבות – אף כאן נשים חייבות? קמשמע לן.

אישה חייבת לאכול מצה בליל חמישה עשר בניסן. מאחר שחובה לאכול פת בסוכה בליל חמישה עשר בתשרי, היה מקום ללמוד בהיקש "חמשה עשר" (ויקרא כג, לד) הנאמר בסוכה, עם "חמשה עשר" (ויקרא כג, ה) הנאמר בפסח, שאישה תהיה חייבת גם בסוכה, לכן באה הלכה למשה מסיני לפטור אותה בכל זאת.

---

1 בגמ' (כ ע"ב) נזכר שעבד פטור ממצוות סוכה. רש"י (שם ד"ה מעשה בטבי עבדו) הסביר: "ועבדים פטורין מן הסוכה דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות". זאת על פי הכלל: "כל מצוה שאין האשה חייבת בה – אין העבד חייב בה" (חגיגה ד ע"א). תוספות (כא ע"ב ד"ה למדנו) כתבו: "ואף על גב דהאי מצות עשה שהזמן גרמא? אצטריך לאשמועינן דלא תימא דחייבין משום דכתיב 'תשבו' כעין תדורו כדלקמן בשילהי פירקין (דף כח:)".

2 אחרונים רבים הקשו על ההוה אמינא שאדם יהיה פטור מסוכה כשאינו יכול להיות בסוכה עם אשתו. אם כן מי שאבל או מי שאשתו נדה ייפטר ממצוות סוכה? נראה להסביר שמי שהוא אבל או שאשתו נדה, אין כל מניעה מעשית שאשתו תיכנס עמו לסוכה גם אם אינו רשאי להיזקק לה.

לפי אביי, מהדרשה "'תשבו' כעין תדורו" היה ניתן להסיק שאישה חייבת בסוכה על מנת לסייע לבעלה לקיים המצווה. משמעות דבריו היא שאין מדובר על הוה אמינא שמטרתה לטעון שלאישה יש חובה אישית שעומדת בפני עצמה לשבת בסוכה, אלא רק כמי שמסייעת לבעלה לקיים המצווה. לעומת זאת לפי רבא הגזירה שווה מהפסוקים "חמישה עשר", "חמישה עשר" היתה מביאה למסקנה שלאישה יש חובה עצמאית אישית לאכול בסוכה בלילה הראשון, ליל ט"ו בתשרי.

דרשת הפסוק "'תשבו' כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו" נזכרת גם בגמ' (ערכין ג ע"ב). שם הדרשה נועדה להסביר מדוע היה מקום לחשוב שכהנים פטורים ממצות סוכה:

> הכל חייבין בסוכה, כהנים לוים וישראלים. פשיטא, אי הני לא מחייבי, מאן מיחייבי? כהנים איצטריכא ליה, סלקא דעתך אמינא הואיל וכתיב "בסוכות תשבו" (ויקרא כג, מב) ואמר מר: "תשבו שבעת ימים" (שם) – כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו, והני כהנים הואיל ובני עבודה נינהו לא ליחייבו? קא משמע לן. נהי דפטירי בשעת עבודה, בלא שעת עבודה חיובי מיחייבי, מידי דהוה אהולכי דרכים, דאמר מר: הולכי דרכים ביום – פטורין מן הסוכה ביום וחייבים בלילה.

רש"י (ד"ה ובני) פירש:

> ובני עבודה נינהו – ואין יכולין לדור איש ואשתו בסוכה שאין נזקקין לנשותיהן דרמיא עלייהו עבודת הרגל, אימא לא ניחייבו? קמ"ל דאע"ג דלא אפשר להו כעין תדורו, כי היכי דאפשר להו מיחייבי, ובעידן עבודה פטירי, שלא בעידן עבודה מיחייבי.

היה מקום לחשוב שכהנים פטורים לגמרי מלשבת בסוכה, מאחר שאין הם יכולים לדור בסוכה עם נשותיהם. ההלכה היא שאשה איננה יכולה להיכנס לעזרה, שהרי "לעולם לא נראית אשה בעזרה אלא בשעת קרבנה בלבד" (תוספתא ערכין ב, א; קידושין נב ע"ב), ממילא לא קיימת אפשרות מעשית שכהן יוכל לחיות עם אשתו בסוכה. ועל כן נאמר בברייתא שכהנים פטורים מסוכה בזמן עבודתם, אך חייבים בסוכה שלא בזמן העבודה.

תוס' (ערכין שם בד"ה ובני), העירו שכך גם בנוגע ללווים ששומרים בבית המקדש. בזמן שהם שומרים הם פטורים, ובזמן שהם אינם שומרים הם חייבים.

ברבנו גרשום, ובדברי הרב בצלאל אשכנזי, שיטה מקובצת (ערכין שם), מובאת נוסחה אחרת לאמור בגמרא:

> סלקא דעתך אמינא הואיל וכתיב "בסוכות תשבו" ואמר מר "תשבו" כעין תדורו,[3] מה דירה בין ביום ובין בלילה, אף סוכה בין ביום ובין בלילה, והני כהנים הואיל וליתנהו ביום דטרידי בעבודה, אימא לא לחייבו? קמ"ל נהי דפטירי בשעת עבודה וכו',

לפי גרסה זו, ההוה אמינא לפטור כהנים ממצוות סוכה לא קשורה כלל לדרישה שהסוכה תהיה ראויה לדירה של איש ואשתו. ההוה אמינא לפטור כהנים מסוכה היא בשל העובדה שאין הם יכולים לשבת בסוכה במשך היום בעת עבודתם מאחר והם טרודים. על כך השיבה הגמרא שאמנם בשעת העבודה ביום כשהם טרודים הם פטורים, אך בלילה שלא בשעת העבודה כשהם אינם טרודים הם חייבים.[4]

הנפקא מינה בין שתי הנוסחאות היא דין הכהנים בשעה שהם נמצאים במקדש אך לא עובדים בפועל. לפי גרסת הגמרא בדפוס (גירסת רש"י ותוס') מאחר שנשותיהם לא נמצאות עמהם הם יהיו פטורים מסוכה. אך לגרסת השטמ"ק כשהכהנים נמצאים במקדש אך לא עובדים הם אינם טרודים, ולכן הם חייבים בסוכה.[5]

---

3 בגמ' (ערכין ג ע"ב - ד ע"א) נזכרו כמה ברייתות שנושאן: "הכל חייבין ב... כהנים לוים וישראלים" – בסוכה, בציצית, בתפילין, בשופר, במגילה, צירוף לזימון, ו"הכל מעריכין". בכל נושא מסבירה הגמ' מדוע הייתה צריכה הברייתא לומר זאת, הלא הדבר פשוט שכהנים לוים וישראלים חייבים. אם לא הם, אז מי כן? בכל הנושאים הללו, ההו"א מדוע הם יהיו פטורים, הוא דבר שלא שנוי במחלוקת כלשהי. רק בחובת כהנים בסוכה, ההסבר הוא לפי דעות אמוראים שונות: "סלקא דעתך אמינא הואיל וכתיב בסוכות תשבו, **ואמר מר** 'תשבו' כעין תדורו. לגרסת הדפוס בגמ' "אמר מר" הכוונה לברייתא ע"פ פירושו של אביי, ולגרסת השטמ"ק "אמר מר" הכוונה היא לברייתא עצמה אך ללא פרשנות מיוחדת.

4 ראה בפירוש חק נתן בערכין שם; החיד"א, ברכי יוסף, או"ח, סי' תרמ, ס"ק ט.

5 ראה בדברי אליה רבה, או"ח, סי' תרמ, ס"ק יג.

נראה שגרסת רבנו גרשום שהובאה בשיטה מקובצת (ערכין ג ע"ב), שללה את הפירוש לדרשה "'תשבו' כעין תדורו", שאם אדם לא יכול לדור עם אשתו בסוכה הוא פטור ממצות סוכה, מפני שאישה פטורה מסוכה, ואי אפשר לחייב אותה להיות בסוכה כדי שבעלה יוכל לקיים מצוות סוכה ולא יהיה לו צער אם היא לא תהיה איתו. כך כתב הנצי"ב (מרומי שדה, סוכה כא ע"ב):

> אי אפשר לרבא לתרץ הא דאיצטריך קרא לפטור נשים הוי משום תשבו כעין תדורו, שהרי אינו אלא למצוה, והאיך אפשר לחייב נשים משום מצוה מן המובחר דגברי.

דברי הגמרא בערכין (שם) שונים מהגמרא (כח ע"ב) שם הועלתה הוה אמינא לחייב אישה בסוכה כי כך נראה בית דירה של אדם כשהוא עם אשתו, והגמרא דחתה את ההסבר הזה, והמסקנה שאישה פטורה ממצוות סוכה מסיבה זו. לו דרשה הייתה מתקבלת, רק נשים נשואות היו חייבות במצוות סוכה, אך רווקות, אלמנות וגרושות היו פטורות, ומטרת אביי הייתה להוכיח מדוע היה צורך ללמוד מפסוק שכל הנשים ללא יוצאות מן הכלל פטורות ממצוות סוכה.[6] ייתכן שלזה התכוון הריטב"א (כח ע"ב) שכתב שרבא "נאדי מאוקימתא דאביי, משום דמשמע ליה דלגבי הא ליכא למדרש 'תשבו' כעין תדורו, ולא אתא קרא לכולי האי". אמנם הריטב"א גם ציין שרבא לא שלל באופן גורף את לימוד הדרשה "'תשבו' כעין תדורו", אלא שכאן הוא לא הסכים לפרשנות זו.[7]

ב. במקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת

הרמ"א (שולחן ערוך, או"ח, סי' תרלט, ב) התבסס על הדרשה "מה דירה – איש ואשתו, אף סוכה – איש ואשתו" כנימוק לנוהגים להקל שלא לישן בסוכה:

> הגה: ומה שנוהגין להקל עכשיו באוכל בסוכה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, יש אומרים משום צנה, דיש צער לישן במקומות הקרים (מרדכי פ' הישן); ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו, איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור; וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה, אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת.

הרמ"א הגדיר את מצוות סוכה כמצוות "איש וביתו" – "איש ואשתו", כדרך שאדם גר כל השנה. מובנו של "ביתו" אינו בית או מבנה, שהרי אדם יוצא מביתו לסוכה, אלא כדבריו "איש וביתו – איש ואשתו", כמו: "'ביתו' (ויקרא טז, ו) זו אשתו" (יומא ב ע"א).[8]

בדרכי משה הקצר (או"ח, סי' תרלט) האריך הרמ"א יותר:

> המרדכי בפרק הישן (סי' תשמא) כתב אבל העולם סמכו על דבר זה שיראים מן הצינה והוה כחולה שאין בו סכנה או כמצטער דפטורים מן הסוכה, עכ"ל (עיין ב"י סי' תר"מ). ואפשר מזה נתפשט המנהג שרבים מקילים בשינת הסוכה. ואף על גב דהטעם אינו מספיק, שהרי ברוב המקומות אינו קר כל כך בימי הסוכות, והיו יכולים לישן שם בכרים וכסתות.
>
> ולי נראה שנהגו להקל, כי מצות סוכה לישן בה כמו שישן בביתו איש עם אשתו וכמו שדרשו חז"ל (סוכה כו א) "תשבו" (ויקרא כג, מב) כעין תדורו, וכמ"ש במהרי"ל (שם סי' ד עמ' שסא) שהיה ישן עם אשתו בסוכה.
>
> ובזמן הזה שאין לכל אחד סוכה מיוחדת אלא רבים אוכלים ושותים בסוכה אחת, אי אפשר להם לישן עם נשותיהן בסוכה כאחת. ואם יניחו נשותיהן בביתן והאנשים יישנו בסוכה, לפעמים הוי מצטער ולא מקרי כעין תדורו. וכבר אמרו (בעירובין סג ב) "נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה" (מיכה ב, ט) זה הישן בחדר שאיש ואשתו ישנים שם ואפילו אשתו נדה, ואף יבטל על ידי זה מצות עונה לפעמים, או יבטל מה שנאמר

---

6 ראה בתורה תמימה, ויקרא כג, מב אות קסט.

7 ראה בדברי הריטב"א סוכה כו ע"א. וכן בתוס' שם ד"ה פרצה, וסוכה כח ע"ב תוד"ה תשבו.

8 על משמעות הביטוי "איש וביתו" בהקשר לנרות חנוכה ולמצוות נוספות, ראה בספרי: חגי יהודה וישראל, "הדלקת נר חנוכה – חובה אישית ומשפחתית לא חובת הבית", עמ' 229-247.

"ושמחת אתה וביתך" (דברים יד, כו) כי לפעמים אשתו מצטערת על זה, ועל ידי זה נשתרבב המנהג להקל בדבר.

אך החרד אל דבר ה', ישתדל לו מקום שיוכל לישן שם בלא צער ויישן שם ויעבוד את ה' בשמחה וכן נוהגין המדקדקים. וכן אמרינן בריש פרק קמא דערכין (ג ע"ב) בהדיא דבמקום שלא יוכל להיות עם אשתו לא מקרי כעין תדורו ופטור מן הסוכה, וכן משמע בפרק הישן (שם) גבי חתן שפטור מן הסוכה, וגבי נשים פטורות מן הסוכה (שם כח ב) ואף שיש לדחות, מכל מקום מזה נשתרבב המנהג, וסברא גדולה היא.[9]

לפי דברי הרמ"א הללו, ניתן ללמד זכות רק על אדם נשוי, אבל רווק, אלמן או גרוש, חייב לישון בסוכה. הערה זו דומה לדברי הרמ"א שדחה את ההסבר שמקילים בסוכה בשל הצינה בטענה ש"ברוב המקומות אינו קר כל כך בימי הסוכות והיו יכולים לישן שם בכרים וכסתות".

נעיין עוד בדברי הרמ"א שבדרכי משה:

"ובזמן הזה שאין לכל אחד סוכה מיוחדת" – נראה שאין כוונת הרמ"א למצב שהשתנה או התחדש בימיו, ועד ימיו לכל זוג הייתה סוכה מיוחדת. כוונתו לומר שלרוב בני אדם אין אפשרות לעשות מה שעשה מהרי"ל שהיה ישן עם אשתו בסוכה כפי שהוא תיאר שם.

"אלא רבים אוכלים ושותים בסוכה אחת" – נראה שמדובר על סוכה שמשתתפים בה הרבה משפחות, ואין פרטיות לאף אדם ובוודאי לא לזוג שמעוניין לישון ביחד. אלא שיש לציין שגם בסוכה משפחתית בה אוכלים ושותים בעל ואישה עם ילדיהם, אין את אותה פרטיות כפי שאיש ואשה רגילים בביתם, בחדר השינה שלהם.

"ואם יניחו נשותיהן בביתן והאנשים יישנו בסוכה, לפעמים הוי מצטער ולא מקרי כעין תדורו" – אם באופן קבוע במשך כל ימי החג האיש ישן בסוכה, מדוע כתב הרמ"א שרק "לפעמים הוי מצטער"? נראה שהרמ"א התכוון בדבריו לומר שאם אדם ישן בכל ימי החג בסוכה, הדבר עלול לגרום לו צער, ובשל מה שכתב בהמשך: "ואף יבטל על ידי זה מצות עונה לפעמים". הוא לא ירגיש בנוח להיעדר לילה אחד מהסוכה אם הוא רגיל לישון כל לילה בסוכה, וגם שכניו מודעים לכך. כמובן גם לאישה ייגרם צער גדול אם תתבטל מצוות עונה. על כן סיים הרמ"א ואמר "ועל ידי זה נשתרבב המנהג להקל בדבר".

"אך החרד אל דבר ה'..." – הרמ"א בדבריו לימד זכות על המקילים והטעים מניין נשתרבב המנהג שלא לישון בסוכה, אך כמובן המבוקש הוא שאדם יעבוד את ה' בשמחה ויישן בסוכה, גם אם אשתו תישן בבית.

"וכן אמרינן בריש פרק קמא דערכין (ג ע"ב) בהדיא דבמקום שלא יוכל להיות עם אשתו... וכן משמע בפרק הישן (כה ע"א-ע"ב) גבי חתן שפטור מן הסוכה, וגבי נשים פטורות מן הסוכה (שם כח ע"ב). ואף שיש לדחות" – הרמ"א הוכיח דבריו משלושה מקורות, ואף כתב שניתן לדחות את הראיות הללו:

א. מהגמרא (ערכין ג ע"ב) "דבמקום שלא יוכל להיות עם אשתו לא מקרי כעין תדורו, ופטור מן הסוכה". כאמור לעיל, הגמרא שם ניסתה לנמק מדוע יש הוה אמינא לפטור לחלוטין כהנים מסוכה, והסיבה היא בגלל העובדה שנשותיהם לא יכולות להכנס כלל לבית המקדש למקום בו הם עובדים. אך אין להשוות זאת לסוכה ציבורית או ביתית, שם נשים יכולות להיכנס. אמנם, קשה ליצור פרטיות בסוכה של איש ואישה ובוודאי בסוכה בה שותפות משפחות רבות, ואף בסוכה משפחתית, אך אם ישקיעו ויבנו חדר מתאים בסוכה הדבר אפשרי, בעוד שבמקדש אין כזו אפשרות.[10] בנוסף, לעיל ציינו את גרסת רבנו גרשום שהובאה בשיטה מקובצת, ששם הנימוק לפטור כהנים מסוכה הוא אחר לגמרי ולא קשור כלל לדרשה "מה דירה איש וביתו אף סוכה איש וביתו".

---

9 הט"ז (או"ח, סי' תרלט, ס"ק ט) נימק באופן דומה לרמ"א מדוע יש המקילים ולא לנים בסוכה. לפיו אדם חייב לשמח את אשתו ברגל, ונשים פטורות מסוכה. "אם כן, אם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה, ועל כן פטור מן הסוכה בלילה בשינה, ואפילו אם אשתו איננה טהורה, מ"מ שייך שמחה כשבעלה עמה בחדר, כדאיתא בגמ' (עירובין סג ע"ב) שאסור לישן בחדר שאיש ואשתו לנין בו ואמר רב יוסף אפילו באשתו נדה שנאמר 'נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה' (מיכה ב, ט) כנ"ל טעם הקולא בזה למי שמיקל בו". נראה להעיר שהיות אדם עם אשתו בבית, איננה שמחה מיוחדת של הרגל. כאמור כך יש לנהוג תמיד. המצווה המיוחדת לשמח את אשתו ברגל, היא בדרכים אחרות – רכישת בגדים ותכשיטים (פסחים קט ע"א). כך העיר בנשמת אדם, כלל קמז, א.

10 הרב אייזיק טירנא (ספר המנהגים, הגהות המנהגים דיני לולב וסוכה אות קצג) כתב: "מהרי"ל (הל' סוכות עמ' צט) נהג בימי בחרותו ללון עם אשתו בסוכה כי כן עיקר המצוה כדאמרינן בריש ערכין (ג, ב): הכל חייבין בסוכה... ופירש רש"י דכהנים הוו בני עבודה ואינן יכולין לדור איש ואשתו דאין נזקקין לנשותיהן מיהו שהרגל וכו' אימא לא לחייבו בסוכה, קמ"ל".

הגר"א (שם ס"ק יג) חלק על הרמ"א ולפיו יש לפרש את הגמרא בערכין כך:

> ...מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו, והני כהנים הואיל ובני עבודה נינהו לא ליחייבו? קא משמע לן.

בשלב זה הגמרא דחתה את הלימוד מדירה איש ואשתו, והתשובה "קא משמע לן" היא שכהנים חייבים בסוכה. בהמשך נאמר בגמרא:

> נהי דפטירי בשעת עבודה, בלא שעת עבודה חיובי מיחייבי, מידי דהוה אהולכי דרכים, דאמר מר: הולכי דרכים ביום – פטורין מן הסוכה ביום וחייבים בלילה.

רש"י (ד"ה קמ"ל) הסביר: "דאע"ג דלא אפשר להו כעין תדורו, היכי דאפשר להו מיחייבי. ובעידן עבודה פטירי, שלא בעידן עבודה מיחייבי".

וכך כתב הגר"א:

> מרש"י שם ד"ה ובני עבודה כו' משמע דחייב שכתב: "דאע"ג..." כו'. ורצה לומר דמה שכתוב בגמרא נהי דפטירי כו' הוא ענין בפני עצמו ולא משום איש ואשתו. ועתוס' ד"ה קמ"ל כו' [-התוספות שם כתב כמו רש"י] וכן עיקר.

לפי הגר"א, האפשרות שכהנים יהיו פטורים בשעת עבודה ויהיו חייבים שלא בשעת עבודה, לא קשורה כלל לעניין של איש ואשתו בסוכה. כהן בשעת עבודה פטור מסוכה בגלל שהוא טרוד בעבודה, ולא בגלל שהוא לא יכול להיות עם אשתו.[11]

ב. הרמ"א ציין לגמרא (כה ע"ב) בנוגע לחתן שפטור מן הסוכה. בגמרא שם נאמר:

> ואמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: חתן והשושבינין וכל בני החופה פטורין מן הסוכה כל שבעה, מאי טעמא? משום דבעו למיחדי.

רש"י (ד"ה למיחדי) פירש: "לשמוח". מדובר אם כן בשמחת חתן וכלה במהלך שבעת ימי המשתה בלבד, ואין מדובר כלל על מניעת קיום מצוות עונה. אדרבה, מכאן הוכחה שפטרו רק חתן שבשבעת ימי המשתה, אך לא פטרו כל אדם נשוי מסוכה. בין הפוסקים יש שכתבו שגם חתן בשבעת ימי המשתה חייב בסוכה כדברי ר' זירא שם שהעיד על עצמו: "אנא אכלי בסוכה וחדי בחופה, וכל שכן דחדי ליבאי, דקא עבידנא תרתי" (הרא"ש סוכה ג, ח; טור או"ח סי' תרמ, ועוד).[12]

ג. הרמ"א ציין לאמור בסוגייתנו "גבי נשים פטורות מן הסוכה" (שם כח ע"ב). כאמור בסוגייתנו הובאה טענה שנשים יהיו חייבות בסוכה בשל "מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו", ולימוד זה נדחה. כדברינו לעיל, אם אישה פטורה ממצוות סוכה קשה יהיה לחייב אותה לשבת בסוכה כדי שבעלה יוכל לקיים "'תשבו' כעין תדורו איש ואשתו".

---

11 בספר מעשה רב (אות ריד, בתוספת מעשה רב אות סד), כתוב שהגר"א היה מקפיד מאוד שלא לישון מחוץ לסוכה וגם כשנעצר והיה בבית האסורים "היה רץ ממקום למקום ומחזיק בריסי עיניו כדי שלא להירדם אפילו שנת ארעי מחוץ לסוכה".

12 הרב יקותיאל יהודה הלברשטם (שו"ת דברי יציב, או"ח, סי' רעד), כתב שחתן פטור מלישון בסוכה בשנה הראשונה לנישואיו. הנימוק הוא בשל מצוות "ושמח את אשתו" (דברים כד, ה), וכדברי ספר החינוך (מצווה תקפב): "שישמח החתן עם אשתו שנה אחת כלומר שלא יסע חוץ לעיר לצאת למלחמה ולא לענינים אחרים אלא ישב עמה שנה שלימה" וכן כתב הרב אליעזר ממיץ (ספר היראים, סי' קצ) שיש לחתן לשמח את אשתו בכל דברים שיודע שיש לה שמחה. "והא ודאי דבכלל זה שישן עמה בחדר ואפילו בימי טומאתה, ומקיים בזה המצוה דושמח". יש להעיר שבספר החינוך שם כתב בהמשך: "ומכל מקום הרוצה לצאת לדבר מצוה או לשמוח עם רעיו על דעת שישוב לימים מועטים בשמחה, מן הדומה שאין בזה ביטול המצוה, ויש אומרים שבמחילתה מותר". פוסקים אחרים כתבו שגם חתן בשנה ראשונה חייב בסוכה: הרב שלמה זלמן אויערבך, הליכות שלמה, ט, עמ' 140; הרב חיים קנייבסקי, סוכת חיים עמ' שמט; הרב אפרים גרינבלט, שו"ת רבבות אפרים, ה, סי' תז בשם הרב משה פישר והרב יחיאל זילברברג. מכל מקום גם לשיטת הפוטרים חתן מסוכה בשנה הראשונה, בוודאי שאין ללמוד מכאן לפטור את כל האנשים הנשואים.

"מכל מקום מזה נשתרבב המנהג, וסברא גדולה היא" – במשפט זה סיים הרמ"א את דבריו, ונראה שכל דבריו נועדו רק ללמד זכות על הנוהגים כן, אך בוודאי שעל כל אדם לישון בסוכה. כך כתב הרב ישעיה ב"ר שמחה וינר (בגדי ישע, סי' תרלט):

> קשה לי על היתר זה [של הרמ"א] מאחר שגילה לן הקרא שנשים פטורים הלכה למשה מסיני כמבואר בגמ', והטילו החיוב על האנשים. והאיך נימא אם אין אשתו בסוכה גם האיש פטור אם כן בטלה המצוה, היא לא תלך לסוכה, והוא פטור משום מצטער, ואם כן גם בשעת אכילה פטור כי גם בזמן אכילה הוא מצטער לישב לבדו. אלא ודאי הרב רמ"א לא כתב זה אלא ליישב מנהג העולם, אבל מדינא באמת חייבים כמו שהאריכו כל הפוסקים.[13]

על כל אלה יש להוסיף שיש מצבים בהם אנשים עוזבים את בתיהם מרצונם ומשאירים את נשותיהם לבד, ואף ללא קבלת רשות והסכמה מהן כאמור במשנה (כתובות סא ע"א): "התלמידים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות שלשים יום, הפועלים שבת אחת", ובגמרא (שם סב ע"ב): "אמר רב אדא בר אהבה אמר רב: זו [כל מה שנאמר במשנה] דברי ר' אליעזר, אבל חכמים אומרים: התלמידים יוצאין לתלמוד תורה ב' וג' שנים שלא ברשות. אמר רבא: סמכו רבנן אדרב אדא בר אהבה ועבדי עובדא בנפשייהו".

גם כיום מקובל שאנשים עוזבים את בתיהם ואף לתקופות ארוכות לצורכי עסקים ועבודה, לטיולים עם חברים, בארץ ובחו"ל [ימי שירות מילואים בצבא זה הכרח, אם כי יש המתנדבים לשרת במילואים ולא נמצאים בבתיהם תקופה ממושכת על אף שהם אינם חייבים]. אשר על כן, קשה לקבל שדווקא בימי חג הסוכות כשאדם ישן בסוכה ליד ביתו ואשתו ישנה בבית, זה נחשב צער גדול ועל כן גם כאן חלה ההלכה שמצטער פטור מן הסוכה, בעוד שמקובל לצאת מהבית לצרכים אחרים גם כאלו שהם לא הכרחיים.[14]

---

13 בדברי הרמ"א הללו דנו גם: המגן אברהם ס"ק ח, ובמחצית השקל ובפרי מגדים אשל אברהם ס"ק ז, שדנו בדברי המגן אברהם הללו, ובמשנה ברורה ס"ק יח. בביכורי יעקב שם ס"ק יח כתב ש"החרד על דבר ד' לא ימנע מלישן בסוכה אפילו אין אשתו עמו, ומסתמא נשים צדקניות הן שרוצות לזכות בעליהן ומוחלות על בטול עונג שלהן". עוד בעניין זה: הרב מרדכי פוגלמן, "הסוכה שבמקדש", ב, סי' יב.

14 הרב יצחק אבי רונס, "חובת השינה בסוכה בימיו לאדם נשוי", תחומין, לה, עמ' 55-67, האריך מאד לדון בשאלה זו ומסקנתו היא שגם כיום על אף העובדה שרוב האנשים בונים לעצמם סוכה מיוחדת המשמשת רק לבני משפחתם, נראה שדברי הרמ"א, הט"ז והמגן אברהם נשארו במקומם, וגם כיום במרבית המקרים לא מתאפשרת שינה משותפת של בני הזוג בסוכתם באופן המקביל לצורת השינה הרגילה שלהם כל השנה ואין כאן 'כעין תדורו'". כאמור, הרמ"א, הט"ז והמגן אברהם באו רק ללמוד זכות על הנוהגים להקל, ואף הרמ"א עצמו כתב שניתן לדחות את הביסוס וההוכחות ללימוד זכות זו. הוא עצמו כתב וכך גם אחרונים נוספים שאדרבה יש להשתדל לישון בסוכה "בלא צער ויישן שם ויעבוד את ה' בשמחה".